

поткултурног покрета. Књига пружа глас огромном броју људи којима су видео игре изузетно важне, а најчешће се карактеришу као „незреле дангубе“. Заступање појединаца који се повлаче пред невољама свакодневице и одлазе у дигиталне светове, фантазијске наративе и синтетичке културе, представља суочавање са ескапизмом и добровољним изгнанством из стварности, као једном од важних карактеристика живота XXI века. Књига Љиљане Гавриловић отвара простор у коме је могуће разумети људе који вапе за забавом, идентитетом и пуном слободом духа. Књигу је неопходно прочитати како не бисмо заостали у схватању света који се развија непосредно пред нашим очима, а опет тако далеко, попут култура Далеких и Других. Уз етнографију Азерота, та другост значајно је приступачнија и ближа.

Милан Томашевић

Истраживачки домети Николе Вулића

Ирена Љубомировић, *Никола Вулић – историчар антике*
 Ниш : Филозофски факултет, 2013 (Ниш : Scero print)

„Извесно је да је Вулић као припадник малобројне генерације класичних филолога модерног правца поставио основе научног рада код нас у области историје старог века, епиграфике и археологије.“

Године 2013. љубитељи писане речи, посебно античке историје, имали су прилику да се упознају како са животом тако и са истраживачким опусом истакнутог српског и светски признатог историчара антике Николе Вулића. Захваљујући издању Филозофског факултета у Нишу, у оквиру библиотеке Студије, а по препоруци проф. др Данијеле Стефановић, проф. др Еме Миљковић и доц. др Снежане Ферјанчић, историја је постала богатија публикацијом, *Никола Вулић – историчар антике*. На 265 страница ауторка књиге Ирена Љубомировић нас упознаје са значајним резултатима једног од наших међународно најпризнатијих научника свога времена. „Реч је о истраживачу чији су радови утемељили методолошке принципе критичког изучавања у области историје старог века, епиграфије и археологије.“

Истраживачки опус И. Љубомировић, иначе доценткиње на Филозофском факултету у Нишу за ужу научну област Историја старе Грчке и хеленистичког света и Историја старог Рима (Допринос Николе Вулића античкој епиграфици Србије, *Зборник Матице српске за класичне студије* 13/2011, 231–245; Археолошка истраживања Николе Вулића на територији Македоније, *Весник: часопис за историју, музеологију и уметност* 38/2011, 53–64; *Сарадња Николе Вулића са Народним музејом у Нишу*, Ниш и Византија X, Ниш 2012, 503–511; Никола Вулић о Хомеру и "Хомерском питању", *Међународни симпозијум "Антика, савремени свет и рецепција античке културе"*, Београд–Сремска Митровица 9–11.09.2011; Археолошка истраживања Николе Вулића у југоисточној Србији, *Етно-културолошки зборник*, Књига XVI/2012, 39–46.),

квалификује је за писање значајног историографског жанра биографије, у овом случају биографије Николе Вулића.

Фотографије Николе Вулића које се налазе на корицама књиге, затим странице посвећене садржају књиге, као и списку скраћеница, оно су што читаоци прво могу уочити када се одлуче да прочитају или прелистају поменути монографију. Иначе, публикација *Никола Вулић – историчар антике* у истом тренутку представља измењен текст истоимене докторске дисертације, одбрањене децембра 2011. године на Филозофском факултету у Нишу. Речима захвалности за подршку и помоћ у току припремања рукописа за штампу, упућеним члановима комисије, ауторка исписује *Предговор* књиге [9]. Поред *Увода* [11–18] и *Закључка* [211–217], монографија се састоји од укупно пет поглавља, и то: 1. *Биографија Николе Вулића* [19–44]; 2. *Резултати археолошких истраживања Николе Вулића и његов рад на објављивању епиграфских споменика* [45–100]; 3. *Главне теме Вулићевих истраживања* [101–150]; 4. *Рукописна заоставитина Николе Вулића* [151–192]; 5. *Вулићев рад на популарисању историје* [193–210]. Последње странице књиге су посвећене *Листи прилога као и самим прилозима* [219–246], које чини око десетак црно-белих фотографија (на којима су приказани студенти, колеге са археолошких локалитета, док је на једној Вулићева супруга Милица), диплома Николе Вулића о стеченом звању доктора наука, као и два краљевска указа, један од краља Александра I (О постављању Николе Вулића за редовног професора Опште историје старог века на Великој школи) и други од краља Петра II (О пензионисању Николе Вулића). Поред тога, један део прилога садржи и делове рукописа одређеног садржаја. Поменути прилози се налазе у Народној библиотеци Србије – Фонд Николе Вулића, Архиву Српске академије наука и уметности као и Архиву Народног музеја у Нишу. *Списак извора и литературе* [247–259], показује да је ауторка уложила пуно труда и напора приликом писања монографије. Осим тога, публикација садржи *Резиме* на енглеском језику [261–262], као и *Регистар имена и појмова* [263–265].

У *Уводу* књиге ауторка се осврнула на историју историографије, дисциплину којој припада њена научна монографија. „Циљ историје историографије јесте да проучи значајне историчаре и њихова дела у контексту епохе у којој су настала.“ По речима И. Љубомировић, поменутој дисциплини се у домаћој научној јавности последњих деценија поклања приметна пажња, док у англосаксонској историографској школи она постоји као посебан правац истраживања. Поменути дисциплина се „не бави само списима, већ и писцима историје“ односно, „личношћу историчара и њиховим учинком.“ Групи историчара који су крајем 19. и у првој половини 20. века дали велики допринос развоју историјске науке, начинивши је истраживачком, припада и академик Никола Вулић. „Међу бројним историчарима тога времена својим научним опусом издвојио се академик и професор Београдског универзитета Никола Вулић (1872–1945).“

Главна сфера Вулићевог истраживања је историја античког света, презентована у више од 550 радова на српском и неколико страних језика. У скаладу са поменути, ауторка нас упознаје са значајним доприносом Вулићевог истраживања античке прошлости Србије и Македоније, са резултатима археолошких ископавања, са доприносом на пољу класичне филологије, о чему сведоче бројне студије и есеји посвећени писцима класичне грчке и римске књижевности, као и са бројним критичким приказима. Осим тога, И.

Љубомировић наводи да је Н. Вулић епиграфику, као научну дисциплину, утемељио на нашим просторима. Такође, поље приоритета Н. Вулића је чинио и педагошки рад, по коме се разликовао од својих предходника и савременика. Наиме, његова предавања нису била сведена на пуку репродукцију знања из историје Старог истока, Грчке и Рима, епиграфике и историје антике наших земаља, већ унапређена непрестано новим сазнањима и презентована у настави старог века на Великој школи и Универзитету у Београду. „Универзитетски наставник је морао стално да прати шта се на пољу његове науке ради у свету, морао је да буде члан светске заједнице научника и његово име је морало бити познато у научном свету. Научник је морао да ствара оригиналне научне радове, јер је његов научни рад одређивао његов ранг на Универзитету.“ За писање Вулићеве биографије ауторка је користила рукописну заоставштину која се чува у Народној библиотеци у Београду, коју чине три свеске „Мој живот“ затим, рукописну заоставштину која се чува у Архиву САНУ и коју чини десет радова. На основу прикупљених података, ауторка констатује: „Никола Вулић је својим огромним научним опусом заслужено заузео високо место у развоју домаће, али и стране историографије. [...] у време када је живео и деловао, био је један од наших међународно најпризнатијих научника.“

Биографија Николе Вулића, која је приказана у првом поглављу, уобличена је на основу мемоарске заоставштине која се чува у фонду Народне библиотеке у Београду, као и на основу радова Фануле Папазоглу (Никола Вулић о себи, *Старинар* XLIX, 1998, 257–261), Петра Петровића (Никола Вулић, уредник *Старинара* од 1922–1930, *Старинар* XXXIII, 1983, 33–38) и Виктора Новака (Никола Вулић, научник и човек, у: Н. Вулић, *Из римске књижевности*, Београд 1958). Ауторка у поменутом поглављу детаљно анализира животни пут академика Николе Вулића. На основу истраживања сазнајемо да је Вулић рођен у Скадру, 27. новембра 1872. године, да се његова породица убрзо након његовог рођења преселила у Србију, где се и образовао. Основну школу је похађао у Бољевцу, нижу гимназију у Зајечару и Алексинцу, а вишу гимназију и Велику школу у Београду. Звање доктора наука стекао је на минхенском универзитету и у 24. години живота аплицирао за професора на Универзитету. Његова академска каријеру је отпочела радом на Великој школи, где је 1897. године постављен за ванредног професора Опште историје старог века. Међутим, пошто 1901. године није био изабран за редовног професора, напустио је Велику школу и добио запослење у администрацији Министарства просвете као референт основне наставе, али и на тим пословима се није дуго задржао, јер је убрзо изабран за редовног професора. Универзитетску каријеру је градио пуних четрдесет година. Занимљив је податак да за четири деценије свог универзитетског рада себи достојног наследника није успео да пронађе. „За читавих четрдесет година, колико је трајала моја служба, ја готово нисам имао ученика с којим бих могао радити како треба.“

Први светски рат је остао забележен у истоименом рукопису Николе Вулића, који се чува у Народној библиотеци Србије. Период окупације је провео у Француској, где је држао стручна предавања и био непрестано ангажован. Након завршетка Великог рата напустио је Француску, али јој се увек радо враћао. Године 1921. изабран је за редовног члана Српске академије наука, када је имао већ 50 година. У периоду од 1922. до 1931. био је уредник часописа *Старинар*.

Затим је био председник Српског археолошког друштва, као и председник Историјског друштва Србије. Истакао се и као дописни члан Француске, Бечке и Румунске академије наука и, поред тога, проглашен је за редовног члана Бечког археолошког института, као и Археолошког друштва у Софији. Пензионисан је 1938. године, али ту није био крај његовом ангажману. Почетком Другог светског рата, као противник немачке окупације, одведен је са групом интелектуалаца у логор на Бањици, где је и одржао своје последње предавање затвореницима, „О пропасти Западне римске империје.“ Измучен и разочаран, преминуо је 1945. године. Ауторка бележи: „После дуге и тешке болести Никола Вулић је преминуо у Београду 25. маја 1945. године.“

Резултате археолошких истраживања Николе Вулића и његов рад на објављивању епиграфских споменика И. Љубомировић је презентovala у другом поглављу, организованом у три целине (*Археолошка ископавања; Објављивање епиграфских споменика; Вулићев музеолошки рад*). У наведеном поглављу, на неколико страница, приказана је и сарадња између Вулића и Нишког мезеја. Ауторка наводи да је Вулић систематским истраживањима на пољу археологије постигао значајне резултате и успео да истражи већину најзначајнијих локалитета у земљи. Спроведени радови у току 1911. и 1912. године резултирали су открићем римског castrum-а у Стојнику на Космају, као и открићем некрополе у Требеништу и римског позоришта код Скопља. Потребно је поменути да су у Вулићевој рукописној заоставштини сачуване необјављене белешке, насловљене *Прилози за археолошку карту секција Ниш*, где су забележени пронађени локалитети из римског периода разврстани у пет великих целина. Попис садржи: назив места, шта је у њему пронађено, тачно место локалитета, шта је очувано и из ког периода је. Студиозно прикупљени подаци дали су основу за израду археолошке карте.

Поље епиграфике је захваљујући Вулићевој истрајности на прикупљању античких натписа доживело препород, а самог Николу уврстило у ред оснивача епиграфике на нашим просторима. Вулићев сарадник на прикупљању античких епиграфских споменика био је А. Премершајн, са којим је и објавио новопронађене римске споменике, у корпусу насловљеном *Antike Denkmäler in Serbien* у Годишњаку Аустријског археолошког друштва. Осим тога, објавио је и самосталну публикацију у осам свезака (*Антички споменици наше земље*, Београд 1900–1948), као и знатан број радова посвећених натписима из Виминацијума, Равне, Ниша, Београда и других крајева Србије. „Вулићев истраживачки дух посебно је долазио до изражаја на међународним конгресима на којима је радо приман и љубазно дочекиван и у земљи и у иностранству.“ Такође, његов ангажман је био усмерен и на припремање за рад прве генерације музејских радника у Нишу, док је Музејска библиотека добила бројне публикације. Иначе, академик Вулић је и у току 1935. и 1936. године боравио у Нишу као надзорник археолошких радова код Брзог Брода, у Нишкој Бањи и Равни. Нажалост, Други светски рат је прекинуо сарадњу Нишког музеја и Вулића. У другом поглављу се може уочити ауторкина примена компаративне методе, на основу које је успела да покаже у којој мери су Вулићеви резултати и закључци на пољу археологије и данас применљиви, као и где су његове хипотезе оповргнуте.

Треће поглавље Главне теме Вулићевих истраживања, ауторка је обрадила у неколико мањих целина (*Никола Вулић о средњобалканским племенима;*

Октавијанов илирски рат у радовима Николе Вулића; Вулић о римским легијама на Балкану; Историјска географија у Вулићевим радовима; Никола Вулић о Ремезијани и о Фрушкогорским мученицима), и тиме студиозно анализираше Вулићев рад. На основу изложених података сазнајемо да је Вулић својим истраживањима расветлио сложена питања средњобалканских племена, значајна за рану историју централног Балкана. Још већи његов допринос огледа се у отварању читавог низа нових питања до чијих су одговора дошли потоњи истраживачи, захваљујући његовим резултатима. „Вулићеве расправе и чланци су дуги низ година заокупљали пажњу научника, неретко су чинили и полазну основу у њиховом истраживачком раду.“ Не треба да изненађује чињеница да је Вулић први утврдио да је Октавијан током Илирског рата освојио Босну и западну Србију. На крају трећег поглавља, ауторка констатује: „У његовим научним прилозима критички апарат је релативно оскудан [...] У његовим радовима нема дискусије о ранијим схватањима и нема сталног позивања на аргументе старијих истраживача [...] Вулић је трагао за новим сазнањима и закључцима и због тога није имао времена да се задржава на дискусији са ранијим истраживачима, која није била неопходна за разумевање и решавање научних проблема. Са себи својственом оштрином критиковао је закључке других истраживача и аргументовано износио своје тврдње.“

Рукописна заоставштина Николе Вулића презентована је у четвртном поглављу у неколико целина (*О садржини античких натписа на територији Србије и Македоније; О Хомеровим еповима; Народно предање као историјски извор; Виминацијумски и дачки новац; Историјски развој Скопља у античком периоду; Историја као наука*). На основу изложених података у првом параграфу четвртог поглавља, сазнајемо да је један део Вулићеве рукописне заоставштине сачуван у Архиву Српске академије наука и уметности, груписан у десет фасцикала са тачно наведеним насловом рада на почетној страни, као и број страна. Доследност и прецизност у припреми рукописа за штампу, Вулић је показао и детаљном назнаком где би рад требао да буде објављен. Текст И. Љубомировић открива да се рукопис *Историјска садржина наших античких натписа* налази у првој фасцикли Вулићеве заоставштине из Архива САНУ. Осим тога, сазнајемо да је поменути рад приказан 14. јула 1943. године на скупу Академије философских наука. Послератни период Вулићу је донео редовно чланство у Српској краљевској академији, када се Вулић присутнима обратио беседом *Историја као наука*. Према Вулићу, у историји не постоје закони, јер главну улогу има човек. Историјски фактори имају пресудан утицај на исход догађаја, док у најзначајније Вулић набраја глад, кугу, новац и војску. У поменутој беседи академик Вулић је нагласио да историја обухвата све гране људског живота и да у историју треба да уђе све што ми о дотичним временима знамо. И. Љубомировић бележи Вулићеву дефиницију историје: „Историја је проста, јасна наука: то је слика људског живота.“ „Историја је величанствена драма... Тешко је увек ухватити смисао онога што се одиграва.“ На основу истраживања ауторка открива да су необјављени радови Николе Вулића излагани у ратном периоду од 1942. до 1944. године, док је њихово штампање уследило након научникове смрти.

Последње поглавље у књизи, Вулићев рад на популарисању историје, такође садржи неколико целина (*Рад на оснивању Народног универзитета; Популарисање античке историје у књижевним часописима и дневној штампи;*

Вулићеви чланци у дневној штампи; Вулићеви чланци о Универзитету). У првом параграфу петог поглавља И. Љубомировић наводи: „Иако је био успешан и као научник и као универзитетски професор, сматрао је да наука не може остати у научниковом кабинету и бити својина уског одабраног круга читалаца и истраживача.“ Систематским излагањем сазнајемо да се велики допринос историчара и филолога Н. Вулића огледа и у оснивању Народног универзитета у Београду, којим је руководио у првих пет година његовог постојања, од 1922. до 1927. године, без новчане надокнаде. Упамћен је као најпопуларнија личност на Народног универзитету, док су његова предавања забележена као најпосећенија. Иначе, организовао је и стручне курсеве, након којих су слушаоци добијали пуноважне дипломе. Био је и иницијатор оснивања Народног универзитета и на територији јужне Србије, увиђајући потребу за просвећивањем народа. Велики број чланака у књижевним часописима (*Венац, Мисао, Братство, Књижевни север и Књижевни гласник*) био је обогаћен Вулићевим записима. „Сматрао је да је задатак научника и универзитетског професора да своје знање подели са свима без обзира на степен њихове образованости.“ Такође, доста пажње у својим есејима и новинским чланцима посветио је римским царевима, који су потицали са територије некадашње Југославије, посебно Константину Великом, док је Диоклецијанову палату детаљно описао. Српска штампа (*Правда, Време и Политика*) такође је попуњавала новинске чланке текстовима Н. Вулића.

Последње странице научне монографије И. Љубомировић је посветила рекапитулацији свега наведеног у претходним поглављима: „Никола Вулић (1872–1945), историчар, класични филолог и археолог, наставник на Великој школи у Београду, а потом на Београдском универзитету, један је од најзначајнијих проучавалаца антике у Србији. Реч је о истраживачу чији су радови утемељили методолошке принципе критичког изучавања у области историје старог века, епиграфике и археологије.“

Научна монографија је технички одлично урађена и богато илустрована, чиме је ауторкино излагање још више поткрепљено. Место и значај Николе Вулића у српској историји су несумњиво велики, па је стога за сваку похвалу успешан рад И. Љубомировић, која је својом публикацијом историчара, филолога и археолога антике приближила и широј читалачкој публици. Осим тога, ауторка је употребом објављене и необјављене грађе приказала истраживачке домете једног од најзначајнијих представника српске историографије с почетка XX века. Такође, може се уочити, на основу презентованих сазнања, да је Вулић настојао да покаже да у историји не владају закони, већ различити чиниоци, који утичу на историјски ток. Дакле, Вулић је својим радовима био и остао узор историчарима антике и, како ауторка пише: „Вулић је био потпуно предан науци... У миру и тишини могао је да се посвети књизи и праћењу савремене научне литературе на пољу античке историје.“

Милена Ж. Жикић